

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АЕРОКОСМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
М. Є. ЖУКОВСЬКОГО «ХАРКІВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

*читай,
аналізуй,
спостерігай,
опановуй,
підкорюй,
імпровізуй,
самовдосконалюйся !*

науково-виробничий журнал

№ 3 (43), 2021

Харків 2021

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

№ 3 (43) 2021

Науково-виробничий журнал

засновано у 2010 році

Співзасновники: Східноукраїнський
національний університет імені В. Даля;
Національний аерокосмічний університет
імені М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут»

Журнал зареєстровано в Міністерстві
юстиції України

Свідцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації

Серія KB № 23547-13387 ПР

від 31.08.2018 р.

ISSN 2221-8440 (Print)

ISSN 2663-2896 (Online)

TIME DESCRIPTION OF ECONOMIC REFORMS

№ 3 (43) 2021

The scientific and production journal
was founded in 2010

Founders: Volodymyr Dahl East Ukrainian
National University;
National Aerospace University
«Kharkiv Aviation Institute»

Registered by
the Ministry of Justice of Ukraine

Registration Certificate

KB № 23547-13387 ПР

dated 31.08.2018

ISSN 2221-8440 (Print)

ISSN 2663-2896 (Online)

<http://nti.khai.edu/ojs/index.php/cher>

**Журнал внесено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»), в яких можуть
публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів
доктора та кандидата наук (економічні науки).**

Наказ Міністерства освіти і науки України № 1301 від 15 жовтня 2019 р.

Журнал індексується міжнародними наукометричними базами :

Index Copernicus International (*Польща*);

Ulrich's Periodicals Directory (*США*);

Research of Bible (*Японія*);

Scientific Indexing Services (*США–Австралія*);

Google Scholar; CrossRef; WorldCat;

Eurasian Scientific Journal Index;

Open Academic Journal Index;

International Innovative Journal Impact Factor.

Головний редактор:

Т. В. Калінеску, д-р екон. наук, проф.,

заслужений діяч науки і техніки України, Scopus ID 57201301529

Відповідальний редактор:

Г. С. Ліхоносова, д-р екон. наук, проф., Scopus ID 57201290872

Редакційна колегія:

Л. А. Костирко, д-р екон. наук, проф. (*заступник головного редактора*); С. К. Рамазанов, д-р екон. наук, д-р техн. наук, проф. (*голова редакційної колегії*); М. Г. Безпарточний, д-р екон. наук, доц.; І. Р. Бузько, д-р екон. наук, проф.; В. В. Дружиніна, д-р екон. наук, проф.; Ю. Ю. Д'яченко, д-р екон. наук, проф.; І. В. Заблудська, д-р екон. наук, проф.; О. В. Панухник, д-р екон. наук, проф.; Е. Гамс, Ph.D. in Economic, проф. (*Естонія*); В. Драшкович, Ph.D. in Economic, проф. (*Чорногорія*); Ю. Закжевський, Ph.D. in Economic (*Польща*); Н. М. Іманов, д-р екон. наук, проф. (*Азербайджан*); М. Т. Койчуєва, д-р екон. наук, проф. (*Киргизстан*); В. Г. Папава, д-р екон. наук, проф. (*Грузія*); П. Димова Пеева, д-р наук, проф. (*Болгарія*); А. Ф. Расулев, д-р екон. наук, проф. (*Узбекистан*); М. У. Рахімбердінова, Ph.D. in Economic (*Казахстан*); Б. Сегаль, Ph.D. in Economic, проф. (*Угорщина*); Л. Стемплевська, Ph.D. in Economic (*Польща*); А. Стратан, д-р екон. наук, проф. (*Молдова*); Сузі Сухендра, Ph.D. in Economic (*Індонезія*); У. С. Хикматов, д-р екон. наук, проф. (*Таджикистан*); Н. Цогані, Ph.D. in Economic (*Греція*).

Відповідальний за випуск: Ю. Ю. Д'яченко, д-р екон. наук, проф. (*Україна*).

Рекомендовано до друку та поширенню в мережі Internet:

Вченою радою Національного аерокосмічного університету імені М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут» (протокол № 2 від 29 вересня 2021 р.).

Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
(протокол № 2 від 28 вересня 2021 р.).

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Висловлювані у статтях думки можуть не співпадати з точкою зору редакційної колегії та не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Передруки і переклади дозволяються лише за згодою авторів та редакційної колегії.

© Національного аерокосмічного університету імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», 2021

© National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», 2021

Цей твір ліцензовано на умовах Ліцензії Creative Commons із зазначенням
авторства — Некомерційна 4.0 Міжнародна.

Номер пропонує
БЛОГ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Калінеску Т. В.

Експертиза на якість освіти чи допит з пристрастю? _____ 5

ТЕМАТИЧНІ РУБРИКИ

• **Економіка**

Abdullayeva M.

Innovative potential of Uzbekistan: development of entrepreneurship _____ 6

Васильченко А. О., Дем'янов С. О.

Аналіз економіко-географічних підходів до ідентифікації регіональних кластерів _____ 11

Kuzym M., Doronina M., Doronin A.

Terminological provision and paradigm of research of the tracking Ukraine's trap _____ 22

Калінеску Т. В., Ревенко Д. С., Підмогильний С. С.

Парадигма формування механізму зміцнення економічної безпеки підприємницької діяльності _____ 35

• **Облік і оподаткування**

Кудріна О. Ю., Божкова В. В.

Розвиток податкового потенціалу промислових підприємств у нових умовах господарювання _____ 42

Ліхоносова Г. С.

Таргетування обліково-фінансової взаємодії суб'єктів господарювання _____ 48

Омельяненко В. А.

Інституційні аспекти управління податковим потенціалом промисловості _____ 58

Прозоров Д. В., Юрченко О. С.

Комплексний аналіз сталого розвитку підприємств на основі інтегрованої звітності _____ 68

• **Фінанси, банківська справа та страхування**

Mustafayev A., Naydenov N., Naydenova T., Zakhariev R.

Investment potential is an element of the economic system of the agro-industrial complex of the northern regions _____ 76

• **Менеджмент**

Ivanov V.

Basic approaches to rural development in the northern region _____ 87

Kadirova Sh., Ismailkhojaev A.

Innovation management as a factor in the development of Uzbekistan's economy _____ 95

НОВИНИ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ

Податкова знижка на навчання: особливості отримання _____ 100

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ РЕКОМЕНДУЄ

Нові видання економічної літератури _____ 102

Перелік рецензентів поточного випуску журналу _____ 104

Вимоги щодо змісту та оформлення статей до науково-виробничого журналу
«ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ»

ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ПОДАТКОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПРОМИСЛОВОСТІ²

DOI: 10.32620/cher.2021.3.07

Постановка проблеми. Пріоритетним напрямком податкової політики є формування податкового потенціалу, що включає створення умов для активізації підприємницької діяльності, формуванню активних суб'єктів розвитку, розширенню джерел податкових надходжень, стимулюванню інноваційно-інвестиційної активності. Водночас в Україні відсутність системних напрямків податкового стимулювання інноваційної діяльності в законодавстві й практиці застосування податкових інструментів суттєво стримує розвиток інноваційного потенціалу економіки та знижує рівень її конкурентоспроможності. Основою удосконалення податкової політики в контексті інноваційного розвитку є інституційна складова. *Мета дослідження* полягає у визначенні перспективних інституційних аспектів формування податкового потенціалу у промисловості. *Методологічною основою* дослідження стали аналітичні огляди, нормативно-правові акти, сучасні науково-прикладні дослідження в інноваційній сфері. В проведених дослідженнях використані методи діалектики, способи і принципи наукового пізнання, інструменти економічного аналізу для обґрунтування пропозицій щодо формування інституційних засад формування податкового потенціалу. *Основною гіпотезою дослідження* стало припущення, що податкова політика, яка спрямована на розвиток інноваційної діяльності, багато в чому визначає економічну зацікавленість підприємств промисловості у впровадженні нових технологій, оскільки фінансові ресурси, які вивільняються із податкового потенціалу підприємства, можуть бути спрямовані на його інноваційно-інвестиційну активність. *Виклад основного матеріалу.* Стратегічним завданням управління податковим потенціалом визначено збільшення та зміцнення податкової бази за допомогою стимулювання інвестиційно-інноваційної активності; підтримки підприємств з метою розвитку виробництва та збільшення обсягів випуску продукції. Податковий потенціал розглянуто в контексті інституційно-інноваційних проєктів та смарт-спеціалізації. Здійснено оцінку перспективності використання різних податкових інструментів згідно з поточним станом та необхідністю здійснення переходу до адаптивного управління податковим потенціалом промисловості. *Оригінальність та практична значимість* підтверджується запропонованими науково-методичними підходами до управління податковим потенціалом в контексті інноваційного розвитку. *Висновки та перспективи подальших досліджень.* Заходи щодо росту податкового потенціалу мають включати розширення податкової бази за рахунок не тільки наявних резервів, але й створення нової бази за рахунок розвитку інноваційного потенціалу. Реалізація відповідної інституційної стратегії має бути спрямована не на просту максимізацію податкових надходжень, а на розвиток інвестиційно-інноваційного потенціалу з встановленням пільгових умов для розвитку пріоритетних проєктів. Подальші дослідження будуть спрямовані на аналіз особливостей використання податкового інструментарію в рамках конкретних інституційно-інноваційних проєктів розвитку економіки.

Ключові слова:

податковий потенціал, інноваційна політика, інвестиції, інститути, податкові інструменти.

¹ Омеляненко Віталій Анатолійович, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри бізнес-економіки та адміністрування, провідний науковий співробітник науково-дослідного сектору, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, м. Суми, Україна.

Omelyanenko Vitaliy, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Business Economics and Administration Department, Leading Researcher of R&D Sector, Sumy State Makarenko Pedagogical University, Sumy, Ukraine.

ORCID ID: 0000-0003-0713-1444

e-mail: omvitaliy@gmail.com

² Робота виконувалася за рахунок бюджетних коштів МОН України, наданих на виконання науково-дослідного проєкту «Інноваційна складова безпеки сталого розвитку старопромислових регіонів України: стратегічні напрями інституційного забезпечення і трансферу технологій в інноваційних ландшафтах»

INSTITUTIONAL ASPECTS OF INDUSTRY TAX POTENTIAL MANAGEMENT

Formulation of the problem. The priority direction of tax policy is the formation of tax potential, which includes the creation of conditions for the intensification of entrepreneurial activity, the formation of active development actors, the expansion of sources of tax revenue, the stimulation of innovation and investment activity. At the same time, in Ukraine, the lack of systemic directions of tax incentives for innovation in the legislation and practice of tax instruments significantly hinders the development of innovation potential of the economy and reduces its competitiveness. The basis for improving tax policy in the context of innovative development is the institutional component. *The purpose of the study* is to identify promising institutional aspects of the formation of tax potential in industry. *The methodological basis of the study* were analytical reviews, regulations, modern scientific and applied research in the field of innovation. The research uses methods of dialectics, methods and principles of scientific knowledge, tools of economic analysis to substantiate proposals for the formation of institutional foundations for the formation of tax potential. *The main hypothesis* of the study was the assumption that tax policy, which is aimed at developing innovation, largely determines the economic interest of industrial enterprises in the introduction of new technologies, as financial resources released from the tax potential of the enterprise can be directed to its innovation and investment activity. *Presenting main material.* The strategic task of tax potential management is to increase and strengthen the tax base by stimulating investment and innovation activity; support of enterprises in order to develop production and increase production. The tax potential is considered in the context of institutional innovation projects and smart specialization. An assessment of the prospects for the use of various tax instruments in accordance with the current situation and the need for the transition to adaptive management of tax potential of industry. *The originality and practical significance* is confirmed by the proposed scientific and methodological approaches to the management of tax potential in the context of innovative development. *Conclusions and prospects for further research.* Measures to increase the tax potential should include expanding the tax base not only through existing reserves, but also creating a new base through the development of innovation potential. The implementation of the relevant institutional strategy should be aimed not at simple maximization of tax revenues, but at the development of investment and innovation potential with the establishment of favorable conditions for the development of priority projects. Further research will focus on the analysis of the peculiarities of the use of tax tools in the framework of specific institutional and innovative projects of economic development.

Key words:

tax potential, innovation policy, investments, institutions, tax instruments.

ИНСТИТУЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ УПРАВЛЕНИЯ НАЛОГОВЫМ ПОТЕНЦИАЛОМ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Постановка проблемы. Приоритетным направлением налоговой политики является формирование налогового потенциала, что включает создание условий для активизации предпринимательской деятельности, формирования активных субъектов развития, расширения источников налоговых поступлений, стимулированию инновационно-инвестиционной активности. Вместе с тем в Украине отсутствие системных направлений налогового стимулирования инновационной деятельности в законодательстве и практике применения налоговых инструментов существенно сдерживает развитие инновационного потенциала экономики и снижает уровень ее конкурентоспособности. Основой усовершенствования налоговой политики в контексте инновационного развития является институциональная составляющая. *Цель исследования* состоит в определении перспективных институциональных аспектов формирования налогового потенциала в промышленности. *Методологической основой исследования* стали аналитические обзоры, нормативно-правовые акты, современные научно-прикладные исследования в инновационной сфере. В проведенном исследовании использованы методы диалектики, способы и принципы научного познания, инструменты экономического анализа для обоснования предложений относительно формирования институциональных принципов формирования налогового потенциала. *Основной гипотезой исследования* стало предположение, что налоговая политика, которая направлена на развитие инновационной деятельности, во многом определяет экономическую заинтересованность предприятий промышленности во внедрении новых технологий, поскольку финансовые ресурсы, которые высвобождаются из налогового потенциала предприятия, могут быть

направлены на него инновационно-инвестиционную активность. *Изложение основного материала.* Стратегической задачей управления налоговым потенциалом определено увеличения и укрепление налоговой базы с помощью стимулирования инвестиционно-инновационной активности; поддержки предприятий с целью развития производства и увеличения объемов выпуска продукции. Налоговый потенциал рассмотрен в контексте институционно- инновационных проектов и смарт-специализации. Осуществлена оценка перспективности использования разных налоговых инструментов согласно текущему состоянию и необходимости осуществления перехода к адаптивному управлению налоговым потенциалом промышленности. *Оригинальность и практическая значимость* подтверждается предложенными научно-методическими подходами к управлению налоговым потенциалом в контексте инновационного развития. *Выводы и перспективы дальнейших исследований.* Мероприятия по росту налогового потенциала должны включать расширение налоговой базы за счет не только имеющихся резервов, но и создание новой базы за счет развития инновационного потенциала. Реализация соответствующей институциональной стратегии должны быть направлена не на простую максимизацию налоговых поступлений, а на развитие инвестиционно-инновационного потенциала с установлением льготных условий для развития приоритетных проектов. Дальнейшие исследования будут направлены на анализ особенностей использования налогового инструментария в рамках конкретных институционно-инновационных проектов развития экономики.

Ключевые слова:

налоговый потенциал, инновационная политика, инвестиции, институты, налоговые инструменты.

Постановка проблеми. Пріоритетним напрямком податкової політики є формування податкового потенціалу, що включає створення умов для активізації підприємницької діяльності, формуванню активних суб'єктів розвитку, розширенню джерел податкових надходжень, стимулюванню інноваційно-інвестиційної активності. Водночас в Україні відсутність системних напрямків податкового стимулювання інноваційної діяльності в законодавстві й практиці застосування податкових інструментів суттєво стримує розвиток інноваційного потенціалу економіки та знижує рівень її конкурентоспроможності. Податкова політика спрямована на розвиток інноваційної діяльності багато в чому визначає економічну зацікавленість підприємств промисловості у впровадженні нових технологій, оскільки фінансові ресурси, які вивільняються із податкового потенціалу підприємства, можуть бути спрямовані на інноваційно-інвестиційну активність. Основою системного удосконалення податкової політики в контексті інноваційного розвитку, що потребує додаткових досліджень, є інституційна складова.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблемних питань щодо формування податкового потенціалу присвячено праці учених таких як: Мурзіна Е. А., Ялялієва Т. В., Шемякіна М. С. [1], Дзагоева М. Р. [2], Лаврентьєва Е. А. [3]. Податкову складову стимулювання інноваційного роз-

витку досліджували Аєшева Г.А. [4], Прокопенко О.В. [5], Ясєнова І.Б. [6]. У попередніх дослідженнях авторів [7] зроблено акцент на тому, що податкова складова має бути частиною національної інноваційної політики. Підтвердження доцільності використання податкового інструментарію в контексті проактивного інноваційного підходу знаходимо в аналітичних оглядах [8; 9; 10], присвячених зокрема підтримці інновацій з метою протидії змінам клімату. Інституційну складову формування податкового потенціалу розглянуто у ряді аналітичних публікацій [11-14], загальним висновком яких є теза про наявність суттєвих проблем в цій сфері, що стримують економічне зростання. Таким чином, питання поєднання нових підходів до формування інноваційної політики [15; 16] та визначення відповідних стратегічних аспектів формування податкового потенціалу, особливо у промисловості, є важливим завданням.

Відтак, **метою статті** є визначення перспективних інституційних аспектів формування податкового потенціалу у промисловості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Податковий потенціал являє собою багатогранне поняття, зміст якого не можна зводити винятково до реалізації фіскальної функції в контексті максимізації надходжень у короткостроковій перспективі.

На сучасному етапі економічного розвитку податковий потенціал являє собою

комплексний інститут, який формується за участі всієї сукупності платників податків та забезпечується податковими органами.

В дослідженні [1] виділено наступні основні підходи до тлумачення сутності категорії «податковий потенціал»:

- ресурсний підхід, в основі якого лежить теза про податковий потенціал як неперервний процес акумулювання фінансових ресурсів у рамках відповідних бюджетів;

- фінансовий підхід розглядає податковий потенціал як максимальну величину суми податкових надходжень, можливу до одержання на території;

- змішаний або міжбюджетний підхід розглядає податковий потенціал не просто як джерело дохідної частини бюджету, але й як гарантію реалізації за його рахунок повноцінного формування міжбюджетного регулювання з метою забезпечення соціально-економічних завдань дотаційних регіонів;

- інституціональний підхід представляє процес формування податкового потенціалу через призму податкових відносин «держава-платник податків».

З наведених підходів, на нашу думку, найбільш перспективним є саме інституціональний, що дає змогу розглянути податковий потенціал в контексті стратегічних цілей інституційної системи країни, що має бути спрямована на ресурсне забезпечення досягнення цілей сталого розвитку.

В рамках вищенаведеного та виходячи з методологічної субординації якісного та кількісного аналізу, податковий потенціал необхідно в першу чергу визначити в якісному відношенні, а потім уже звертатися до його кількісної визначеності.

У якісному відношенні податковий потенціал являє собою системне утворення, сформоване наступним характеристиками [2]:

- податковий потенціал є здатність певної сукупності суб'єктів податкових відносин сформувати масу (потік) податкових платежів за умови, що правове поле та економічна система оподаткування задані;

- податковий потенціал існує в економічному просторі і його зміст полягає в можливості відчуження частини доходів (і відповідно частини фінансових потоків) сукупності суб'єктів податкових відносин, тобто в можливості інституційно обмежити ресурсну базу процесу відтворення власності на користь ресурсної бази процесу відтворення влади, не підриваючи при цьому основи відт-

ворення власності;

- податковий потенціал являє собою складову частину фінансового потенціалу сукупності об'єктів податкових відносин, локалізованих на господарській території; формування податкового потенціалу переходить у процес реалізації економічного потенціалу території; економічний потенціал слід визначити в якості головного фактора податкового потенціалу;

- податковий потенціал визначає ресурси відтворення власності, економічного потенціалу в цілому, а виходить, і податковий потенціал наступних періодів.

Податковий потенціал необхідно розглядати також в розрізі такої класифікації:

1. Стратегічний податковий потенціал – потенційна здатність бази оподаткування приносити податкові надходження в бюджет у майбутні періоди.

2. Короткостроковий податковий потенціал – потенційна максимальна сукупність податкових надходжень у бюджет у межах одного календарного року для задоволення соціальних потреб населення.

3. Фактичний податковий потенціал – конкретна сума надходжень податків на певну календарну дату, що дозволяє аналізувати виконання короткострокового податкового потенціалу.

З точки зору стратегічного податкового потенціалу вважаємо доцільним навести завдання системи управління податковим потенціалом [6]:

- 1) поліпшення використаних механізмів стимулюючого впливу на підвищення ефективності суб'єктів господарювання, адекватного розширення податкової бази;

- 2) оптимальне співвідношення регулюючої та фінансової функції податків (в межах повноважень органів влади відповідних рівнів);

- 3) ефективне використання можливостей чинного податкового законодавства з метою максимального збільшення податкового потенціалу на основі системного аналізу механізму дії податків.

Таким чином, стратегічним завданням управління податковим потенціалом є збільшення та зміцнення податкової бази за допомогою стимулювання інвестиційно-інноваційної активності промисловості; підтримки промислових підприємств з метою розвитку виробництва та збільшення обсягів випуску продукції.

На рисунку 1 показано важелі, що використовуються для підтримки інновацій. Найчастіше серед «важливих» або «досить важливих» згадуються конкурентоспроможне фінансування НДДКР, підтримка трансферу

технологій і співробітництва між промисловістю та наукою, а також податкові пільги, що впливають на податковий потенціал.

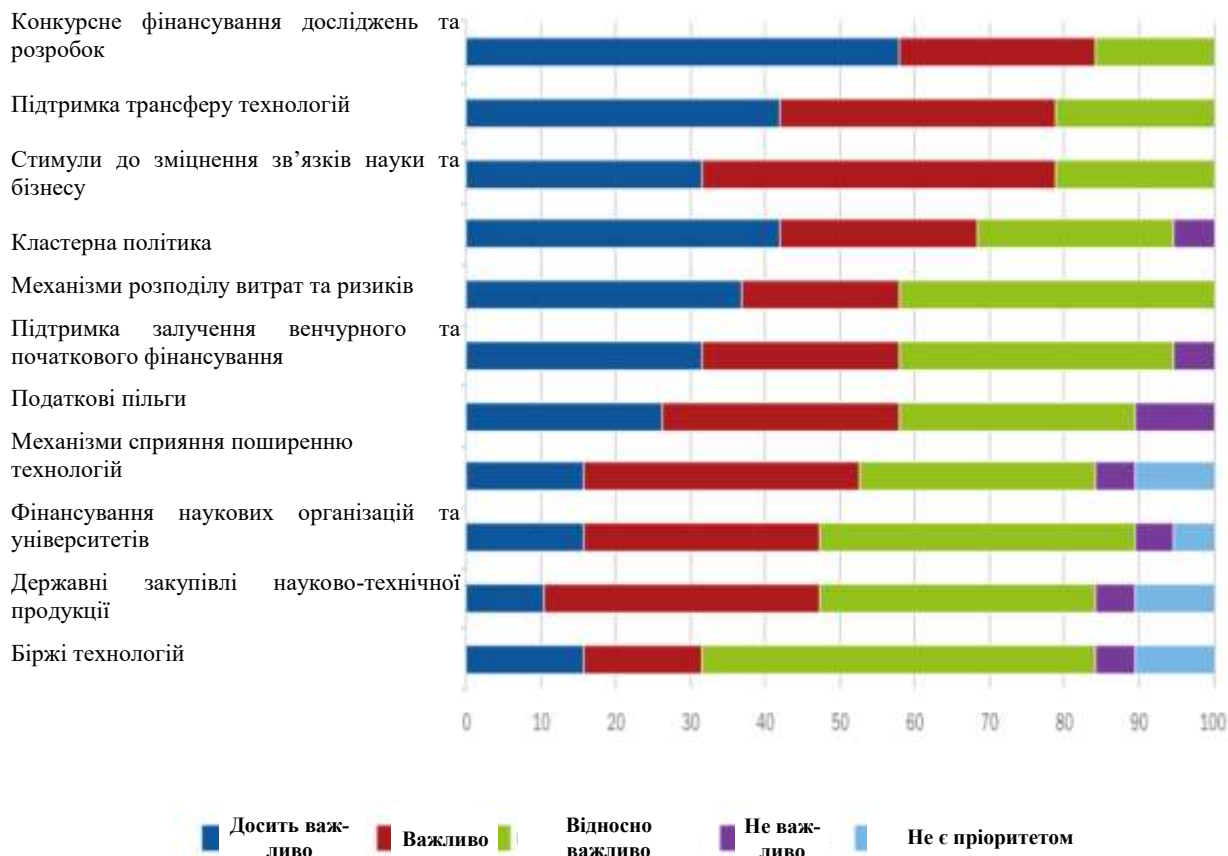

Рисунок 1 – Економічні та фінансові важелі інноваційної політики

Примітка. На діаграмі стратегічні цілі інноваційної політики розташовано за спаданням їх значимості, що визначається часткою країн, які вважають ту або іншу ціль «досить важливою» або «важливою»

Джерело: «Політика підтримки інновацій. ЄБРР» [9]

Під час розгляду податкової складової інноваційного розвитку варто враховувати ресурс фінансових потоків для формування податкового потенціалу промисловості.

З України за кордон лише за 2019 р. було направлено 6,3 млрд дол. За даними Держстату, найбільше бізнес України, що займається інвестиціями за кордоном, вкладає в науково-технічну діяльність, фінанси та страхування (за даними Держстату, понад 95,2 % за підсумками 2019 р.). Натомість кошти, що надходять до України, найчастіше спрямовуються у фінансовий сектор та видобувну промисловість. Тобто Україна стимулює технічний прогрес та промислове виробництво інших країн, тоді як сама закріплює статус сировинної економіки.

Варто підкреслити, що у 2019 р. операції round tripping (направлення резидентами за кордон коштів, які потім вертаються в країну у вигляді прямих іноземних інвестицій) оцінено в 1 млрд дол. США, що становить 34,1 % притоку прямих іноземних інвестицій в Україну (88,9 % їх обсягу – інвестиції у реальний сектор). На рисунку 2 показано відповідну інформацію про прямі іноземні інвестиції в Україну.

У доповіді Global Financial Integrity на тему «Незаконне вивезення капіталу з країн» зазначено, що за 10 років (2004–2013 рр.) з України за кордон було виведено понад 116 млрд дол. [13].

Рисунок 2 – Прямі іноземні інвестиції в Україну, млрд дол. США

Джерело: Оцінка обсягів прямих іноземних інвестицій, в яких кінцевим контролюючим інвестором є резидент (round tripping) за 2010–2019 р. [14]

За оцінками голови Ради Національного банку України Б. Данилишина, зробленими за результатами аналізу фінансових потоків з 2017–2020 рр., близько 4/5 дивідендів на користь нерезидентів було виплачено в низько-податковій юрисдикції, серед яких виділяються Кіпр і Нідерланди, що свідчить про непродуктивний відтік капіталу за межі країни. Загалом лише за останні 3,5 роки вимивання капіталу з України на користь зовнішніх кредиторів перевищило 25 млрд дол. США [11].

На підставі вказаних фактів потрібна більш складна стратегія, що ґрунтується на інституційній складовій, що буде підтримувати нові технологічні траєкторії, зокрема через податкову складову.

Одне з таких рішень запропоновано у доповіді, підготовленій економістами Університету Макгілла Isabel Galiana і Christopher Green. У ній дається оцінка можливих переваг і витрат, пов'язаних з прискореним розвитком технологій. Запропоноване експертами рішення має такий вигляд: необхідно щорічно інвестувати 100 млрд дол. у наукові дослідження у сфері розроблення радикально нових енергетичних технологій. Засоби на ці цілі можна одержати за рахунок впровадження податку на викиди двоокису вуглецю в розмірі 5 дол. за тону з подвоєнням цього

податку раз на 10 років. Це має дати ціновий «сигнал», щоб стимулювати розробку та впровадження нових технологій. Однак при цьому, за розрахунками вчених, кожен долар, витрачений на такі дослідження, надасть можливість у майбутньому уникнути приблизно 11 дол. збитків від змін клімату [8].

В аналітичному матеріалі О. Донченко [10] описано потенційний вплив на українську економіку оподаткування «CO₂-вмісту» імпортованої в ЄС продукції та сервісів, передбаченого Планом ЄС Green Deal («Зелений договір»). Актуальність цього питання обумовлюється тим, що у 2019 р. Україна експортувала товарів у ЄС на 20,8 млрд дол. (41,5 % експорту товарів), а послуг – на 4,3 млрд дол. (28,1 % експорту послуг). У цьому контексті стає необхідним запровадження податкових інструментів до негативних екстерналій, що є комплексним завданням інноваційної політики, яка, зокрема, має містити такі складові:

- мотивація бізнесу до використання більш екологічних технологій виробництва через smart-таргетування для забезпечення досягнення цілей політики й уникнення податкових режимів для «обраних»;
- під час розроблення CO₂-оподаткування держава може робити акцент

на збереженні податкової бази або прибутків підприємств через різні фіскальні механізми підтримки;

– використання більш екологічних видів транспорту шляхом стимулювання громадян завдяки виваженому і поступовому запровадженню податків, спрямованих на оптимізацію викидів;

– адресна фінансова допомога домогосподарствам з низьким добробутом для підтримки переходу на використання екологічних технологій обігріву житла та цифрових систем обліку;

– навчальний маркетинг для формування відповідної податкової культури громадян.

Податковий потенціал пропонуємо також розглянути в контексті формування умов для реалізації інституційно-інноваційних проєктів та смарт-спеціалізації, розглянутих нами у дослідженні [15].

Реалізацію інституційно-інноваційних проєктів доцільно розглядати на двох рівнях:

1) створення рамкових умов реалізації інституційно-інноваційних проєктів та суб'єктів, залучених у цей процес;

2) безпосередня реалізація інституційно-інноваційних проєктів, що ґрунтується на принципах смарт-спеціалізації, аналізі технологічної траєкторії та проєктуванні інноваційних систем.

У межах першого рівня податкову складову можемо розглянути на основі рейтингу Regional Doing Business [12], розробленого експертами Офісу ефективного регулювання BRDO, що вимірює сприятливість інвестиційного клімату в обласних центрах України за сумою балів, набраною ними в шести компонентах: започаткування бізнесу, сплата місцевих податків, оформлення земельної ділянки, приєднання до електромереж, одержання дозволів на будівництво та електронні сервіси (таблиця 1).

Таблиця 1 – Рейтинг областей за Regional Doing Business 2020

№	Region	Динаміка	Загальний	Підприємство	Будівництво	Земля	Електро-мережі	Податки	Е-сервіси
1	Житомирська область	2	356	79	51	73	75	50	28
2	Чернігівська область	4	348	75	74	75	51	41	32
3	Київ	1	341	77	64	68	46	39	47
4	Рівненська область	3	340	76	61	44	66	61	32
5–6	Івано-Франківська область	–4	338	80	55	63	67	32	41
5–6	Вінницька область	–4	338	71	64	70	63	41	29
7	Волинська область	1	335	75	63	59	71	44	23
8	Львівська область	–3	331	73	58	63	60	36	41
9	Дніпропетровська область	3	330	73	58	68	52	30	49
10	Донецька область	–1	329	76	56	57	61	53	26
11	Сумська область	4	328	74	50	79	53	40	32

Джерело: Regional Doing Business 2020 [12]

З таблиці 1 можемо зробити висновок, що, наприклад, найбільш проблемними складовими рейтингу Сумської області за Regional Doing Business 2020 є саме податки та е-сервіси.

Компонент «Сплата місцевих податків» вимірює тягар, що накладається на бізнес місцевими податками. Податками, що аналізуються за компонентом, є такі: податок на не-

рухоме майно, відмінне від земельної ділянки (для юридичних осіб); туристичний збір, земельний податок, ставка єдиного податку для 1 групи, ставка єдиного податку для 2 групи. Кожен з податків оцінюється за шкалою від 0 до 15 балів. Додатково на рейтинг впливає відкритість даних про вказані податки.

На основі аналізу досвіду різних країн [4] нами здійснено оцінку перспективності

використання різних податкових інструментів згідно з поточним станом та необхідністю здійснення переходу до адаптивного управління податковими потенціалом промисловості (табл. 2).

Адекватна оцінка результативності діючого інструментарію податкового регулювання інноваційного розвитку економіки можлива при зіставленні рівня податкового навантаження та його результатів – інноваційного потенціалу країни та /або підприємства та результатів його використання.

Відповідно при проведенні оцінки ре-

зультативності податкового регулювання необхідно враховувати ступінь його впливу на три можливі наслідки від його застосування:

– перший рівень – ступінь впливу податкового регулювання на інноваційний потенціал;

– другий рівень – ступінь впливу податкового регулювання на процес використання інноваційного потенціалу;

– третій рівень – ступінь впливу податкового регулювання на користування результатами використання інноваційного потенціалу.

Таблиця 2 – Досвід фінансового забезпечення комерціалізації технологій

Фінансове забезпечення	Механізм прийняття рішень	Реалізований у країнах	Можливості адаптації
Удосконалення механізму державної фінансової підтримки	Державне кредитування (поворотне) і гранти; державні гарантії для одержання банківських кредитів; розміщення держзамовлення на НДДКР стратегічно важливої продукції; участі на паях у наукових дослідженнях (до 50 %); податкові пільги; прискорена амортизація; експортно-імпортні квоти для підтримки національного наукомісткого продукту; відстрочки від сплати податків при інвестуванні у власні НДДКР; фінансування державою витрат для підтримки патентів і забезпечення їх захисту при бюджетному фінансуванні результатів (близько 10% вартості НДДКР іде на захист патентів); право відносити на собівартість продукції повністю всі витрати на НДДКР	США, Італія, Бельгія, Англія, Швеція, Канада	+++
Стимулювання приватних інвестицій	Наявність або створення патентних венчурних компаній, що є філіями холдингових компаній. Відсутність подвійного оподаткування	Швеція, США	+
Поліпшення оподаткування наукових досліджень	Надання державою практичної допомоги та консультацій у складанні звітів про структуру інтелектуальної власності для пошуку інвесторів.	ЄС, США	++
Підтримка національних виробників інновацій	Впровадження сучасних механізмів зниження матеріальних витрат на НДДКР (підтримка замовника на етапі наукового пошуку, захист майбутнього ринку, залучення іноземних учених – носіїв знань про створений інтелектуальний продукт, ранній захист торговельних марок)	ЄС, США, Японія	+++
Відбір високо-рентабельних результатів комерціалізації	Розвиток і підтримка механізму інноваційних посередників (регіональних центрів та університетських офісів комерціалізації технологій) між державними НДДКР, академічними дослідженнями і бізнесом	ЄС, США	+++

+ – відносно перспективне рішення

++ – перспективне рішення

+++ – високоперспективне рішення

Джерело: розроблено автором

Висновки та перспективи подальших досліджень. Заходи щодо формування податкового потенціалу мають включати розширення податкової бази за рахунок не тільки наявних резервів, але й створення нової бази за рахунок розвитку інноваційного потенціалу. Реалізація відповідної інституційної стратегії має бути спрямована не на просту максимізацію податкових надходжень у короткостроковій перспективі, а на розвиток інвестиційно-інноваційного потенціалу з встановленням пільгових умов для розвитку пріоритетних проєктів з метою максимізації податкового потенціалу у майбутніх періодах.

Подальші дослідження будуть спрямовані на аналіз особливостей використання податкового інструментарію в рамках конкретних інституційно-інноваційних проєктів розвитку економіки.

Література

1. Мурзина Е. А., Ялялієва Т. В., Шемякіна М. С. Понятие «налоговый потенциал» и подходы к его определению. *Вестник Евразийской науки*. 2019. № 4. [Електронний ресурс]. URL: <https://esj.today/PDF/16ECVN419.pdf>
2. Дзгоева М. Р. Институциональный подход к исследованию налогового потенциала и налогового бремени. *Вестник Финансовой академии*. 2004. № 1. С. 28–36.
3. Лаврентьева Е. А. Теоретические подходы к формированию налогового потенциала транспортных организаций. *Научный вестник Национального университета ДПС Украины (экономика, право)*. 2013. № 1. С. 108–114.
4. Айешева Г. А. Совершенствование инновационной деятельности и коммерциализации технологий в Казахстане. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.group-global.org/publication/view/2049>
5. Prokopenko O., Chechel A., Sotnyk I., Omelyanenko V., Kurbatova T., Nych T. Improving state support schemes for the sustainable development of renewable energy in Ukraine. *Polityka Energetyczna – Energy Policy Journal*. 2021. Vol. 24. Iss. 1. P. 85–100.
6. Ясенова І. Б. Податковий потенціал регіону в умовах інноваційного розвитку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 3. С. 580–583.
7. Omelyanenko V., Kudrina O., Semenikhina O., Zihunov V., Danilova O.,

Liskovetska T. Conceptual aspects of modern innovation policy. *European Journal of Sustainable Development*. 2020. Vol. 9. № 2. P. 238–249.

8. Galiana I., Green C. Climate change, technology-led mitigation. 2012. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.copenhagenconsensus.com/sites/default/files/climate-technology.pdf>.

9. Политика поддержки инноваций. Европейский банк реконструкции и развития. 2014. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ebrd.com/downloads/research/transition/tr14er.pdf>.

10. Донченко О. Конкурентоздатність чи новий порядок: чому Україні потрібна політика CO2. *Економічна правда*. 2020. 26 жовтня. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/10/26/666527/>.

11. Данилишин Б. За три роки з України вивели \$25 млрд. *Корреспондент*. 2020. 26 жовтня. [Електронний ресурс]. URL: <https://ua.korrespondent.net/business/financial/4288467-za-try-roky-z-ukrainy-vyvely-25-mlrd-danylyshyn>.

12. Regional Doing Business 2020. [Електронний ресурс]. URL: <https://rdb.brdo.com.ua>

13. Дослідження: Україна у TOP-20 країн з найбільшим обсягом незаконного вивозу капіталу. *Deutsche Welle*. 2015. 10 грудня. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.dw.com/uk/дослідження-україна-у-тор-20-країн-з-найбільшим-обсягом-незаконного-вивозу-капіталу/a-18908724>

14. Оцінка обсягів прямих іноземних інвестицій, в яких кінцевим контролюючим інвестором є резидент (round tripping) за 2010–2019 р. Національний банк України. Департамент статистики та звітності. Київ, 2020.

15. Omelyanenko V. *National strategic innovation security policy making (theoretical review)*. Tallinn: Teadmus, 2020. 300 p.

16. Omelyanenko V. Analysis of global aspect of formation of institutional innovative strategies. *Technology audit and production reserves*. 2018. № 6/5 (44). P. 29–35.

References

1. Murzina, E. A., Yalalieva, T. V. and Shemyakina, M. S. (2019). The concept of "tax potential" and approaches to its definition.

Bulletin of Eurasian Science, 4. Retrieved from: <https://esj.today/PDF/16ECVN419.pdf>

2. Dzagoeva, M. R. (2004). An institutional approach to the study of tax potential and tax burden. *Financial Academy Bulletin*, 1, 28–36.

3. Lavrentyeva, E. A. (2013). Theoretical approaches to the formation of the tax potential of transport organizations. *Scientific Bulletin of the National University of the State Tax Service of Ukraine (economics, law)*, 1, 108–114.

4. Ayesheva G. A. Improving innovation and technology commercialization in Kazakhstan. Retrieved from: <http://www.group-global.org/publication/view/2049>

5. Prokopenko, O., Chechel, A., Sotnyk, I., Omelyanenko, V., Kurbatova, T., Nych, T. (2021). Improving state support schemes for the sustainable development of renewable energy in Ukraine. *Polityka Energetyczna – Energy Policy Journal*, 24 (1), 85–100.

6. Yasenova, I.B. (2015). Tax potential of the region in terms of innovative development. *Global and national economic problems*, 3, 580–583.

7. Omelyanenko, V., Kudrina, O., Semenikhina, O., Zihunov, V., Danilova, O., Liskovetska, T. (2020). Conceptual aspects of modern innovation policy. *European Journal of Sustainable Development*, 9 (2), 238–249.

8. Galiana I., Green C. Climate change, technology-led mitigation. 2012. Retrieved from: <https://www.copenhagenconsensus.com/sites/default/files/climate-technology.pdf>.

9. Policy to support innovation. European Bank for Reconstruction and Development. 2014. Retrieved from:

<https://www.ebrd.com/downloads/research/transition/tr14er.pdf>.

10. Donchenko O. Competitiveness or a new order: why Ukraine needs a CO2 policy. *Economic truth*. 2020. October 26. Retrieved from:

<https://www.epravda.com.ua/columns/2020/10/26/666527/>.

11. Danylyshyn B. In three years, \$ 25 billion was withdrawn from Ukraine. *Correspondent*. 2020. October 26. Retrieved from: <https://ua.korrespondent.net/business/financial/4288467-za-try-roky-z-ukrainy-vyvely-25-mlrd-danylyshyn>.

12. Regional Doing Business 2020. Retrieved from: <https://rdb.brdo.com.ua>

13. Research: Ukraine is in the TOP-20 countries with the largest volume of illegal capital exports. *Deutsche Welle*. 2015. 10 December. Retrieved from: <https://www.dw.com/uk/дослідження-україна-у-тор-20-країн-з-найбільшим-обсягом-незаконного-вивозу-капіталу/a-18908724>

14. Estimation of the volume of foreign direct investment, in which the final controlling investor is a resident (round tripping) for 2010–2019 National Bank of Ukraine. Department of Statistics and Reporting. Kiev.

15. Omelyanenko, V. (2020). National strategic innovation security policy making (theoretical review). Tallinn: Teadmus.

1. Omelyanenko, V. (2018). Analysis of global aspect of formation of institutional innovative strategies. *Technology audit and production reserves*, 6/5 (44), 29–35.

Стаття надійшла

до редакції : 10.08.2021 р.

Стаття прийнята

до друку: 30.09.2021р.

Бібліографічний опис для цитування :

Омельяненко В. А Інституційні аспекти управління податковим потенціалом промисловості / В. А. Омельяненко // Часопис економічних реформ. – 2021. – № 3(43). – С. 58–67.

